بۆ فرمێسکەکانی باوکی ڕێکار..
ئازاد حەمە

گریان… نووسینەوەی دیرۆکی فرمێسک ئاسان نییە

هەڵکۆڵین لە بنەچەی گریان و نووسینەوەی دیرۆکی فرمێسک ئاسان نییە. بەزۆرێکیشمان روونە، کە سەردەمی فرمێسک دەمێکە بەڕێوەیە و ڕەچەڵەکی فرمێسکیش زۆر مرۆییە. بۆیە لێکۆڵینەوە لە گریان یان فرمێسک ڕشتن هیچنەبیت ئەزموونی ڕژاندنی فرمێسک و بەکوڵ گریانی دەوێت. ئایا ئەوە لە هەموواندا هەیە؟ هاوکات دۆزینەوەی تێڕوانینی قووڵ لە فرمێسکەکانی ئەوانیتر توانایەکی سۆزدارییشی دەوێت.

نهێنی فرمێسک تەنیا گریان تێیدەگات. ئەو ڕژێنانەی فرمێسک بەرهەم دەهێنن هەقایەتیان لە پشتەوەیە. هەڵچوونی هەست، کە گریان دروستدەکات لەڕێگای ڕژانی فرمێسکەوە لە دیرۆکی مرۆقایەتییدا گۆڕانی بونیادی بەسەردا هاتووە. ئەمە ئەوەشمان پێدەڵێت، کە شیکارییکردنی فرمێسک، تێگەیشتنی کۆمەڵایەتی بە گریان وەک خۆی نەماوە. چونکە لە گریان تێگەیشتن دووبارە تێگەیشتنی فرمێسک ڕشتنمان لیداوادەکات. هەروەها ڕاستە فرمێسکەکان لاواز دەرماندەخەن، لە بە فرمێسکەکان دەتوانین هەستی ئەوانیتر بەخۆمان ڕاکێشین و خۆشمان تاڕادەیەک ئاسوودە بکەین.

لێرەدا دەپرسین: چاوەکان، کە فرمێسک دەردەدەن، ئەم فرمێسکە دیرۆکی هەیە؟ هەموو فرمێسکێک یەک مانای هەیە؟ لەڕووی بایەلۆجییەوە یەک تام و یەک پێکهاتەی هەیە؟ گریان چارەسەرە (تەڕاپییە)؟ ئەرێ، واتە کوردستان، یان رۆژهەڵات، بەشێک نییە لە مێژووی فرمێسک؟ وەکیتر کوێن ئەو شوێنانەی دەستپێکی مێژووی نەک گریان بەڵکو پێکەنینیشن؟ ئارکۆلۆژیای (هەڵکۆڵیناسی) گریان چیمانپێدەڵێت؟ ئەو مێژووکردانەی گریان دەنووسنەوە سەر بەو شوێنانەن، کە منداڵدانی تراژیدیا و کارەساتباریین؟ مانای سایکۆلۆجی فرمێسک لەگەڵ مانا کولتوورییەکەی یەکە؟ فرمێسکی یۆنانییەکان لەسەردەمی سوکرات هەمان مانای ئەو فرمێسکانەی هەیە باوکی رێکار ڕشتی؟

فرمێسک چییە؟ فرمێسکەکان لە ئاو (شلەیەکی خوێیین) پێکهاتوون، کە لەگەڵ پێکهاتەی تریشدا تێکەڵن (چەوری، ئەنزیم و هتد…). کاتێک دەگریێین فرمێسک دەڕێژین، کە هۆرمۆنی تایبەتی تیایە. فرمێسکی سۆزداریی بەپێی توێژینەوەکان پێکاتە هۆرمۆنییەکەی جوداوازە. لێرە قسەی ئەمە نە لە پێکهاتەی کیمیایی فرمێسک یان گریانە نە سوودی

ڕشتنی فرمێسک، بەقەدئەوەی فرمێسک وەک دیاردەیەکی خەمناک و ئاماژەیەکی وروژێنەری سۆزداریی تەماشادەکەین.

باشە مێژووی گریان چییە؟ هەموو شتێک مێژووی خۆی هەیە. گریان، کە د□رح□ن□ری فرمێسکە لە کولتوورێکەوە بۆ ئەوی دیکە جیاوازە.

ه□رح□مووشمان جارێک لە جاران فرمێسکمان ڕشتووە، بەڵام فرمێسکی باوک(پیاو) و فرمێسکی دایک(ژن)، فرمێسکی هەژار و فرمێسکی دەوڵەمەند، فرمێسکی تاوانکار و فرمێسکی قوربانی و.. وەک یەک نیین.

بیرمەندە گەورەکان لە یۆنانەوە(هیپۆکراتیس، ئەفلاتون و...) تا دەگاتە زانایانی بایۆلۆجی(داروین) و هونەرمەندەکان(پێکاسۆ و ..) هەوڵیان داوە لە مانا و ناواخنی گریان حاڵیبن. تەنانەت ئاماژەکانی فرمێسک لە فیلمەکان تادەگاتە فرمێسکی سەرتابلۆکان ئەوەمان بیردەخەنەوە،کە فرمێسک تەنها دیاردەیەکی مرۆیی نییە، بەڵکو ئاژەڵیشە. بەڵام ئەوەی مر□ق ناخهەژێنترە چونکە بەهۆشەوەیە و ڕشتنک□شی بۆ هەردولایە.

ڕاستە تەنگژەی جەستەیی و ڕۆحیی یان دەروونییەکان سەرچاوەی فرمێسک دەردانن، لێ کولتوورە جیاوازەکان بەپێی ئاماژەکانیان مانای خۆیان بەبەر فرمێسکەکاندا کردووە. بۆ زۆرێکمان ئەوەش جێگای سەرنجە،کە فرمێسکی چینییەک لەگەڵ فرمێسکی لاتینئەمریکای یان ئەفغانییەک لە چییدا لەیەک دەچن. ئەوە کولتوورەکانن، کە پێماندەڵێن فرمێسکی هەژاران و دەوڵەمەندان، ئیمانداران و بیئیمانەکان، یان کۆمەڵگە غەدرلێکراو و ئازاد و خۆشبەختەکان هاوشێوەی یەکنیین.

خۆشیی (سەرکەوتن، بردنەوە، تەندروستبوون و..) و خەم(مەرگ، غەدر، دابڕان و..) فرمێسک هێنەرن. ئەڵبەتە ئەوەش کاتێک تەنێک دەچێتە چاومان یان بەشتێک هەستیارییمان هەیە. بەڵام ئەو مانایەی ئێستا فرمێسک هەیەتی هەمان ئەوە نییە، کە مر□ق ل□ سەرەتای مێژوو هەیبووە. فرمێسکی تاکی کورد لە ئێستادا ڕەنگە ب□رح□می هۆکارگەلێکی جیاواز بێت لەو فرمێسکانەی هەزار ساڵ لەمەوبەر ڕشتوونی. کەوا بێت ڕژاندنی فرمێسکی کوردی ئەمڕۆ هەمان پێکهاتە کیمیاییەکەی پێشووی هەیە بەس هۆکارە سۆزدارییەکە هەمان نییە.

فرمێسک هەستگەیێنەرە، کۆدەکان دەخاتە بەردەست کەسانی ترەوە، پێیاندەڵێت فرمێسکەکانم لەخۆڕانیین، ناخهەژێنییان تێدایە. کەواتە فرمێسکەکان دەتوانن ناخەکان پۆلینکەن. ئەمەو جەستەی ئەو کەسەی دەگری و فرمێسکی سۆزداری دەڕێژێت دەچێتە ئاستێکی هاوسەنگ و بە ڕشتنی فرمێسکەکە فشاری دەروونی کەمدەبێتەوە.

ک□ردەی گریان دروستکەری فرمێسکە. واتە دەستپێک گریانە و ب□رح□م□کەی ڕشتنی فرمێسکە. وێڕایئەوە، سۆز و هەستی قوڵ و بەهێزیش

فرمێسک هێنەرن. ئەڵبەتە سۆزیی رەوشتییش هۆکارە بۆ فرمێسک ڕشتن. کەواتە، کاتێک بەزییمان بەکەسێکا یان خۆمانا دێتەوە، هاوسۆزدەبین لەگەڵ دیاردە یان کێشەیەک، بەرهەمی ئەوە دەبێتە گریانێک.

ئەوەتا دەبینیین، کە نوسەری ئەمەریکی تۆم لوتز Tom Lutz لە کتێبێکیدا بەناوی(مێژووی سروشتیی و کولتووریی فرمێسک)ئاماژە بۆئەوەدەکات، کە""چۆن فرمێسکەکان هەم وەک چێژبەخش و هەم وەک مەترسیدار، هەم وەک شتێکی نهێنی و هەم قووڵ سەیر کراون. لێکۆڵینەوە لەوە دەکات، کە چۆن هەمان دەربڕینی هەست، وەک فرمێسکی خۆشی یان خەم، دەتوانرێت بەپێی چوارچێوەی کولتووریی بە شێوازی زۆر جیاواز لێکبدرێتەوە.""

کۆتا گوتنمان سەبارەت بە گریان و ڕژانی فرمێسک، ئەوەیە، کە مخابن کەوتووینەتە ناو دەمی گاڵتەکردن بە گریان. بۆیە باشە بزانیین،کە فرمێسکی کوردی لە دیدی مێژووییەوە سەرچاوەی جۆراوجۆریی هەبووە، کە زۆرینەی نەهامەتی سیاسیی بۆهێناوە، کە هۆکاری ڕژانی فرمێسکەکانی بووە. ئێمە زۆرترین ئازادیمان لە فرمێسک ڕشتن هەبووە. ئەو ئازادییە بۆ گریان هەمانبووە وایلێکردووین لەبەردەم دیاردە سۆزاوییەکاندا گرینۆک و لاوازبین. هەربۆیە کوردستان بووەتە فرمێسکخانە. ئافەرین بۆ ئەوانەی لە فرمێسکەکانی باوکی ڕێکار وەک خۆی حاڵیبوون.

سەرنج: ئەم بابەتە بەشی 37 لە زنجیر□ نووسینی) بەکورتی(پێکدێنێت.